Verslag

Expertsessie Ontwikkelen handreiking participatie

RES regio's Noord-Holland Noord en Noord-Holland Zuid, 13 juni 2019

Juli 2019

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO

Inleiding en context

Gemeenten staan voor een uitdagend vraagstuk:
Hoe geven wij vorm aan lokale participatie in ons RES-proces?

Doel & opzet expertsessie

Op donderdag 13 juni j.l. 2019 vond de expertsessie *'Ontwikkelen Handreiking Participatie'* plaats. De expertsessie is georganiseerd vanuit de programma's RES Noord-Holland Noord en Noord-Holland Zuid, om gemeenten te ondersteunen en handvatten te bieden voor lokale participatie in het RES-proces. Aanwezig waren vertegenwoordigers uit de deelregio's (coördinatoren en communicatie adviseurs) en een aantal experts op het gebied van participatie.

Het doel van deze expertsessie was om bovengenoemd vraagstuk alvast te verkennen en kennis te ontwikkelen en te delen. Dit alles ten behoeve van de voorbereiding op de lokale toetsing en verrijking die vooralsnog gepland staat vanaf november 2019 (stap 3 in het proces leidend naar een concept RES). Tot die tijd hebben gemeenten de gelegenheid om hun eigen aanpak voor deze stap te ontwikkelen, passend bij de lokale context.

Voor deze sessie zijn experts met diverse achtergronden gevraagd om, aan de hand van voorbeelden, hun belangrijkste inzichten en lessen te delen. Daarnaast zijn de aanwezigen met elkaar in gesprek gegaan op basis van vragen uit de deelregio's, die we vooraf hadden geïnventariseerd.

In dit verslag delen we de opgedane inzichten en opbrengsten. Het programma bestond uit drie hoofdonderdelen, terug te vinden in de inhoudsopgave op de volgende pagina.

Als bijlage is het gebruikte slide-materiaal toegevoegd.

Inhoudsopgave

INLEIDING EN CONTEXT **2**

DOEL & OPZET EXPERTSESSIE 2

1. CONTEXT **4**

CONTEXT: PARTICIPATIE IN DE FASE CONCEPT-RES 7

2. VISIE VAN DE EXPERTS **9**

HERMAN VERHAGEN **10**

EELCO DE GROOT **11**

MANUEL DEN HOLLANDER **12**

ERNA KROMMENDIJK **13**

JAAP VAN LEEUWEN **14**

CARINE VLEERBOS **15**

3. VRAAG & ANTWOORD **16**

HOE CREËREN EN BEHOUDEN WE MAXIMAAL VERTROUWEN IN DE RES? 17

IN HOEVERRE KUNNEN WE MAXIMAAL REGIE GEVEN AAN BEWONERS? 17

HET IS ZEER UITDAGEND OM PARTICIPATIE ZORGVULDIG IN TE PASSEN. HEBBEN WE HET RES PROCES WEL GOED INGERICHT? 18

WAT HEEFT HET RES PROGRAMMA AL IN GANG GEZET QUA PARTICIPATIE? 18

WELKE (LOKALE) GROEP LAAT JE IN WELKE FASE VAN DE RES PARTICIPEREN? 18

HOE KRIJG IK DOELGROEPEN ZOVER DAT ZE PARTICIPEREN? 19

HOE COMMUNICEER JE DAT IETS 'MOET', ZONDER DAT ER LOKAAL CONCRETE DOELSTELLINGEN ZIJN? 19

HOE CREËER JE DRAAGVLAK BINNEN DE GEMEENTE ZELF? 20

HOE GA JE OM MET DE NEGATIEVE INBRENG VAN LOKAAL BETROKKENEN? 20

WAAR ZIEN WE MOGELIJKHEDEN TOT SAMENWERKEN EN KUNNEN WE ELKAAR VERSTERKEN? 21

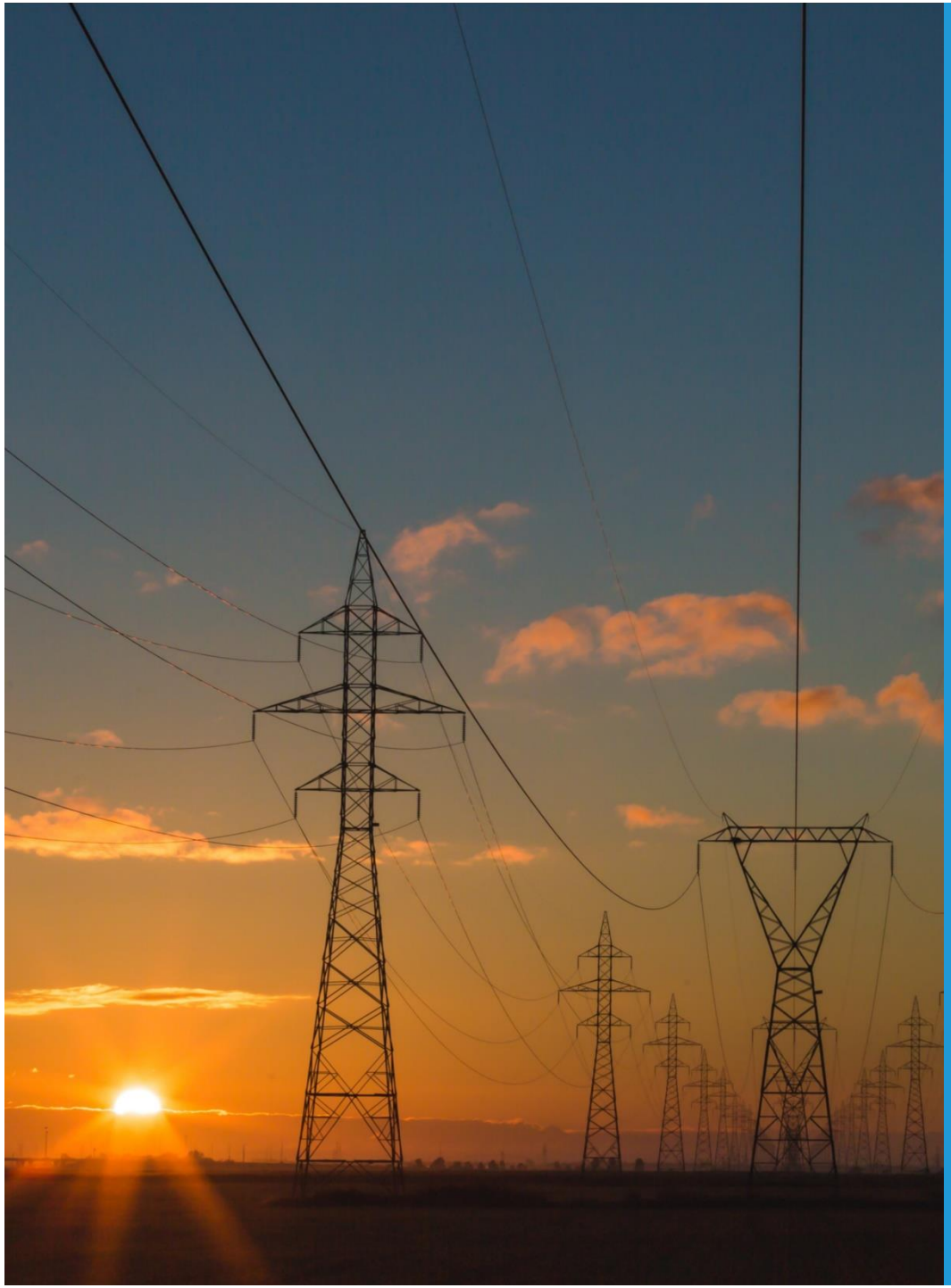

1. **Context**

De context van de sessie: De RES, de opgave en het programma.

We werken de komende jaren, samen met betrokkenen, aan het ontwikkelen van een Regionale Energie Strategie (RES). In de handreiking v1.0 van het Nationaal Programma RES (d.d. 20-12-2018)[1] wordt de RES gedefinieerd als:

1. Een manier om langjarige samenwerking te organiseren;
2. Een product waarin energiedoelstellingen staan beschreven;
3. Een instrument om ruimtelijke inpassing met maatschappelijke betrokkenheid te organiseren.

Het is de bedoeling om nationale doelstellingen uit het Klimaatakkoord vanuit eigen regionale ambitie in de praktijk te brengen, met betrokkenheid van regionale en lokale belanghebbenden. Het uitgangspunt is dat de RES alleen succesvol kan zijn wanneer het een participatief proces kent waarin lokale (maatschappelijke) partijen en bewoners van begin af aan worden betrokken. De RES richt zich daarbij op verschillende (regionale) schaalniveaus, omdat goede ruimtelijke inpassing daarom vraagt.

Het betrekken van lokale (maatschappelijke) partijen en bewoners versterkt de aansluiting van de RES op het lokale niveau: de lokale context en behoeften. Door betrokkenen te laten participeren en daarmee invloed te geven op de afwegingen die leiden tot de RES, zal het draagvlak vergroten. Bovendien ontstaan vanuit een participatief proces vaak nieuwe inzichten, mogelijkheden en creatieve oplossingen voor inpassing in de fysieke leefomgeving.

Maatschappelijke betrokkenheid, participatie en communicatie spelen daarom een belangrijke rol in alle fasen van het langjarige RES traject dat voor ons ligt. We onderkennen overigens twee betekenissen van het begrip participatie:

- *Procesparticipatie* bij planvorming en besluitvorming door de overheid, waarbij betrokkenen een bepaalde mate van invloed kunnen uitoefenen in de totstandkoming en/of er in worden meegenomen waardoor zij, ondanks een onzekere uitkomst, houvast kunnen ontlenen aan betrokkenheid bij het proces.
- *Financiële- en eigendomsparticipatie*, ook wel projectparticipatie genoemd, waarbij betrokkenen zich in financiële en/of juridische zin op een bepaalde manier verbinden. Als er voor betrokkenen perspectief is op deze vorm van participatie, dan kan dat in zichzelf ook weer leiden tot een groter draagvlak.

Bovengenoemd vraagstuk voor het vormgeven van participatie gaat over *procesparticipatie:* de vraag hoe lokale partijen en bewoners kunnen worden betrokken in het proces van de totstandkoming van de (concept-)RES. Financiële- en eigendomsparticipatie komt in een andere expertsessie aan bod.

[1] https://regionale-energiestrategie.nl/documenten/default.aspx#folder=1231370

Onderstaande tijdsbalk geeft in hoofdlijnen de fases en mijlpalen weer van het totale RES proces.

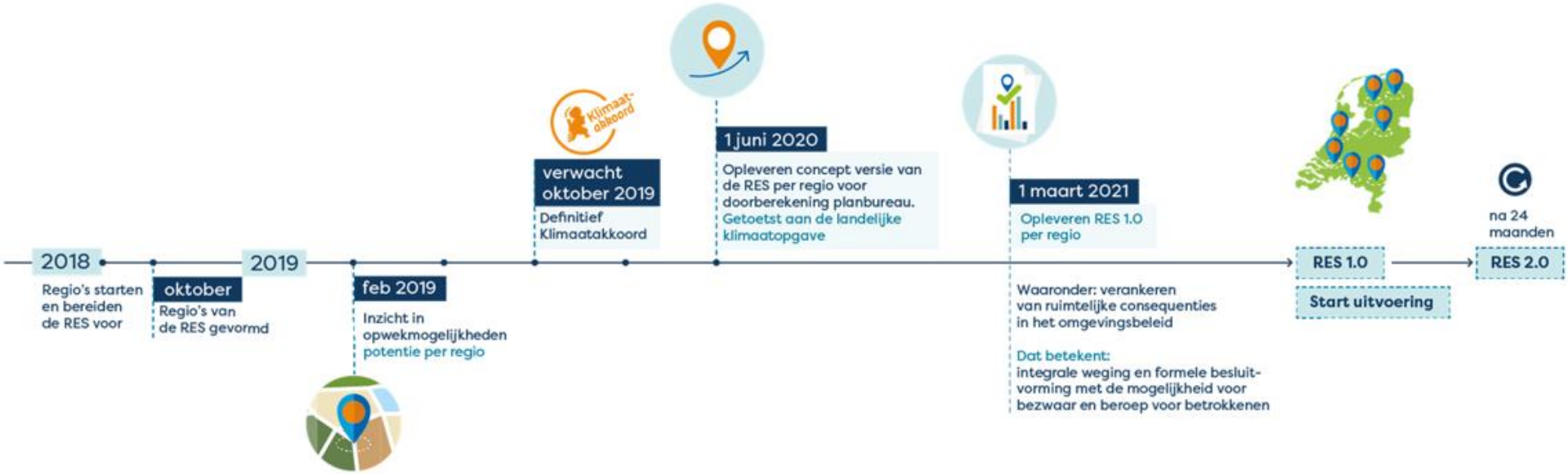

Ná de ondertekening van het Klimaatakkoord wordt er gestart met de RES. Er is tot aan 1 juni 2020 de tijd voor het maken van een eerste versie van de RES (concept RES).[2] De focus van deze concept RES ligt op het bepalen van een realistische ambitie binnen de RES-regio, waarbij er nog diverse mogelijkheden zijn om die ambitie concrete invulling te geven.

[2] Dit is na de sessie van 13 juni bijgesteld.

In deze fase blijft de ruimtelijk-energetische toekomst dus nog relatief abstract. In de fase daarna wordt gewerkt aan een RES 1.0. Daarbij wordt de ambitie per RES-regio (lokaal) geconcretiseerd en worden alternatieve opties tegen elkaar afgewogen. Vervolgens volgt besluitvorming en de uitvoering van de RES, door verankering in het omgevingsbeleid en de realisatie van energieprojecten. Daarna wordt de RES elke twee jaar herijkt en geactualiseerd. Voor meer achtergrond informatie over de RES zie bijgevoegd documenten "Achtergrond Regionale Energiestrategie" NHN en NHZ en de website https://regionale-energiestrategie.nl.

Het is goed om het vraagstuk rond het vormgeven van lokale participatie in de huidige concept RES fase in samenhang te zien met wat er nog zal volgen in de andere fasen. De expertsessie richtte zich op (lokale) participatie in de fase Concept RES.

Context: participatie in de fase concept-RES

In de huidige fase, fase Concept RES, werken we toe naar een realistische ambitie (een bod), waarin rekening wordt gehouden met ruimtelijke inpassing en maatschappelijk draagvlak. Het RES programma heeft voor deze fase een aanpak ontwikkeld die is opgenomen in een startnotitie. Onderdeel van die aanpak is het volgende stappenplan (hier de versimpelde weergave):

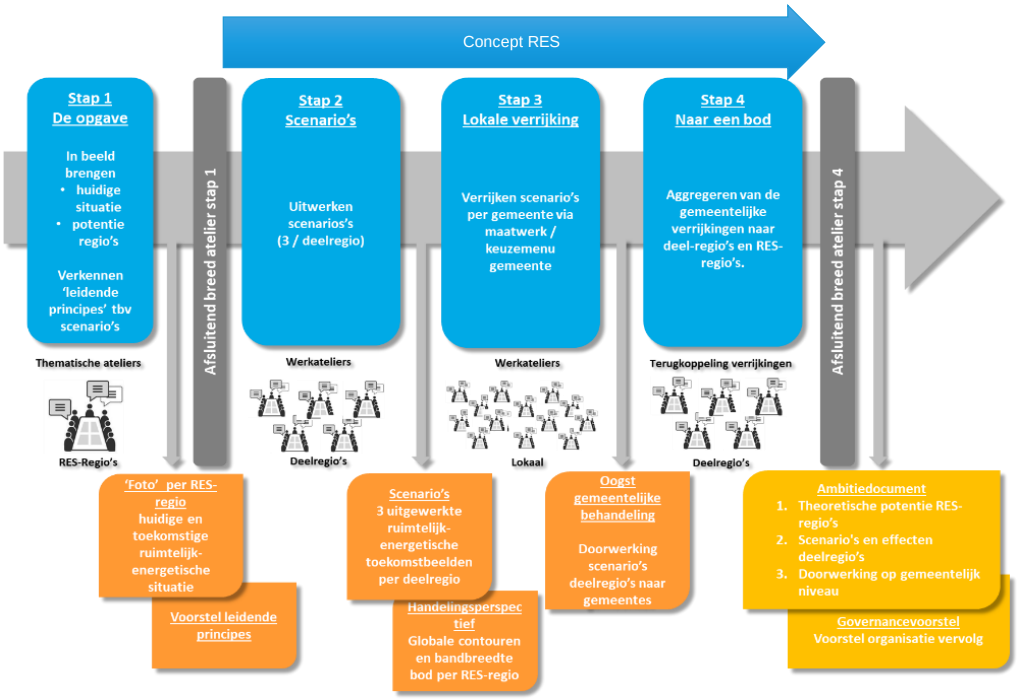

Bij activiteiten die op het niveau van de RES- en deelregio spelen (stap 1, 2 en 4), kijken we vanuit het programma goed naar wie we op welke manier vragen te participeren. Het zwaartepunt voor lokale maatschappelijke betrokkenheid en participatie zit in stap 3. De wijze waarop de lokale participatie plaatsvindt, wordt per gemeente uitgewerkt. Iedere gemeente heeft immers een eigen werkwijze. Hiervoor staat de gemeente dus aan de lat, met ondersteuning vanuit het programma. Deze stap heeft als doel om op lokaal niveau te toetsen welk draagvlak er voor de verschillende scenario's is, welke voorwaarden er worden benoemd en waar op korte termijn kansen liggen. De gemeentebestuurders en -raden krijgen zo een beeld van de mogelijkheden en gevoeligheden.

2. **Visie van de experts**

Zes experts bespraken op welke manier zij – vanuit hun vakgebied – kijken naar de RES en het proces van de ontwikkeling ervan.

HVC

Herman Verhagen

"De RES kent een strak tijdschema en moet relatief snel gerealiseerd worden. Dat is niet per se slecht, want dit geeft uitvoeringskracht. Tegelijkertijd vraagt dit type opgave wat betreft participatie een meer open proces, vanuit gelijkwaardigheid en met de uitnodiging om gaandeweg nog nieuwe onderwerpen in te brengen. Dat is wat mij betreft niet verenigbaar: burgers hebben niet echt invloed op de onderwerpen *in het gesprek. Ook niet erg, maar wees daar eerlijk over.* ***Wees open, eerlijk en transparant over het proces en de mate van invloed. En begin op tijd.***

Mede vanwege dat tijdsgebrek: ***richt je op twee primaire doelgroepen en doe dat heel goed****. De eerste is gemeenteraden en bestuurders. Help hen om kennis te vergaren en maak de belangrijkste thema's bespreekbaar, zoals inspraak en de toekomstige kosten voor energie. Zij moeten tenslotte de RES gaan vaststellen, dus zij moeten gewapend zijn het gesprek goed te voeren.*

De tweede doelgroep is het maatschappelijk middenveld en de regionale stakeholders. Hen moet je betrekken ***om te voorkomen dat de RES enkel een bestuurlijke waarheid wordt****. Deze doelgroep heeft uitvoeringskracht en zij moeten het RES document dus valideren.*

Tot slot: zie de RES als halfproduct en communiceer dat ook als zodanig. "We hebben jullie hierna ook weer nodig om hier een volledig product van te maken."

Social License & Lector Risk Management TU Delft

Eelco de Groot

"Er is op dit moment weinig vertrouwen in de systemen, in de politiek. Tegelijkertijd kent Nederland een mondige en hoogopgeleide bevolking. ***Het organiseren van lokale participatie zal onvoldoende zijn om dat vertrouwen te herstellen – dat hebben we eerder gezien.*** *Wees daar bewust van in dit RES traject.*

Bovendien is het Klimaatakkoord niet breed gedragen: zowel op politiek links als rechts zijn hier twijfels over. ***Het is aan de RES-regio's om dat te neutraliseren, en dat kan in de vertaling van het landelijk akkoord naar lokale inpassing.*** *Refereer daarbij niet steevast naar het klimaatakkoord, maar focus vooral op eigen doelstellingen en ambities, en werk daar gezamenlijk naar toe.*

Tip is om vooral de reeds bestaande internationale standaarden (link) op het vlak van participatie te hanteren*. Deze zijn nuttig voor trajecten met een significant effect op de leefomgeving, wat voor de RES het geval is. Deze standaarden worden al toegepast door grote partijen als ING en Shell, omdat ze a) werken en b) kosteneffectief blijken.*

Werken met ***focusgroepen*** *zorgt voor de benodigde* ***democratische legitimiteit****. Stel deze groepen samen vanuit een doorsnede van de samenleving in het betreffende gebied,* ***zodat gelijkwaardigheid is geborgd****. Het zou niet onredelijk zijn om te zorgen voor een vergoeding voor deze mensen.* ***Wees transparant****, met tijdige en heldere communicatie.*

De RES is een groot, complex traject. Dat vraagt, in verschillende fases, wat participatie betreft iets anders dan een overzichtelijk en concreet initiatief. Juist bij complexe trajecten moet je ervoor waken het behapbaar te houden en ***je participanten niet te overvragen****. Besef dat er niet één juiste manier is voor alle doelgroepen. Probeer daarom* ***tijd in te ruimen voor reflectie op dat wat er gebeurt****, zodat je tijdens het langjarig traject kan bijsturen, al druist dat mogelijk in tegen het tijdspad van de RES."*

Mijn verdere leestips:

- Internationale standaard: "Beoordeling en Management van Milieu- en Sociale Risico's en Effecten."
- Artikel in Vereniging Eigen Huis: "Hoe je inspraak ook regelt"
- Interview van de Maand in VNG Risicobeheer.
- Artikel "Herstel weeffout burgerparticipatie in de Omgevingswet"

CALorie, NHEC, VEINH, PWOZ

Manuel den Hollander

"Het werkt goed om (in een andere context) naar zowel goede als slechte voorbeelden te kijken. ***Over het algemeen worden bewoners in Nederland niet goed meegenomen in de energietransitie,*** *dus het vinden van goede voorbeelden is soms nog wel lastig.*

Overheden noemen gelukkig wel steeds vaker het belang van participatie, maar lijken nog geen gedegen strategieën te hebben over wat dat dan in de praktijk kan betekenen. ***Participatie is nu nog te vaak iets wat overheden aan het eind van een traject 'nog even toevoegen'. Dat is onvoldoende.***

Het gevaar is dat, wanneer je niets regelt, je kunt uitkomen op een complete 'njet'. *Dan verduurzaamt er simpelweg helemaal niets meer. Dat zie je bijvoorbeeld bij de windmolens in Noord-Holland. Er is een lange tijd geweest dat windmolens min of meer 'ontstonden' in het landschap vanwege gebrekkige visie van overheden, wat leidde tot wildgroei en verraste bewoners. Het gevolg was een protest tegen elk volgende windmolenproject en uiteindelijk een verbod op de bouw van windmolens door de politiek.*

Aan de andere kant zie je dat, wanneer bewoners uit de omgeving kunnen meebeslissen over plannen (planparticipatie) en ze ook kunnen meedelen in de financiële lusten van een windmolen (projectparticipatie), ***patronen doorbroken worden en weerstand wordt voorkomen. Veel beter voor alles en iedereen!***

In de nieuwe energiewereld kunnen overheden misschien wel een stapje terug doen en veel regie overlaten aan burgers. ***Overheidsparticipatie in plaats van burgerparticipatie. Dat vereist visie en moed. Faciliteren en werkelijk co-creëren.*** *Het past in de ontwikkeling van onze democratie, waarin alleen stemmen in een hokje niet meer voldoet."*

Natuur- & Milieufederatie Noord-Holland

Erna Krommendijk

"Het lijken twee verschillende groepen te zijn: mensen die zich met hart en ziel inzetten voor de energietransitie enerzijds, en degenen die zich inzetten voor natuur en landschap anderzijds. Maar zijn deze niet te verenigen? Zouden we niet met elkaar op zoek kunnen gaan naar mooie energielandschappen? ***Geen windturbines lelijk in het landschap of zonneparken met een hek eromheen, maar bijvoorbeeld energietuinen met nieuwe natuur.***

Sowieso: laten we eens over de schutting kijken en zoeken naar nieuwe mogelijkheden. *Vooral gedeelde mogelijkheden, waarvoor we het gesprek met elkaar aan gaan.* ***Vaak is er veel meer gedeelde mening en grond voor vernieuwing dan je in eerste instantie denkt****, zelfs in gesprek met 'tegenstanders'.*

Ik denk dat je een aantal dingen altijd moet doen. Sowieso als gemeente ***zelf de regie houden en participatie niet overlaten aan projectontwikkelaars****: als omwonenden niet goed betrokken worden, ligt dat aan een gebrek aan goede regie. Het proces moet open, volledig en goed zijn****: formuleer een visie en een plan op participatie en laat dat niet in het midden****. Ook zie je keer op keer dat het* ***delen van financiële baten*** *ruimte geeft.*

Ook belangrijk: ***start vanuit de opgave****. Praat niet alleen over windturbines en zonnevelden en zet niet je eigen agenda of het resultaat voorop, maar praat over* ***het beoogde resultaat en de weg er naartoe****. Begin ook vooral niet te laat met praten: het is een grote opgave dus* ***het verhaal moet nu al naar buiten****.*

Kritische mensen kunnen dan gelijk meedenken. Sowieso is het van belang om iedereen mee te laten denken en te letten op het ***democratische gehalte****. Voer niet alleen de 'makkelijke' gesprekken, maar ga juist op zoek naar de mensen die niet vanzelf komen en zoek tegenstanders op****. Als je dat goed doet, levert het een breder en rijker beeld op****."*

Mijn verdere leestips:

- De constructieve Zonneladder: in vijf stappen naar lokaal beleid voor een goede inpassing van zonne-energie.
- Checklist natuurwaarden bij grondgebonden zonne-energie.
- Checklist natuurbelangen bij windenergie op land.
- Aanbevelingen voor transitievisies warmte.
- Wind- en zonneparken realiseren samen met inwoners: Hoe organiseer je als lokale overheid een succesvol proces met draagvlak en lokaal eigendom?

Woonbond

Jaap van Leeuwen

"Als vertegenwoordiger van een specifieke groep bewoners, huurders, zie ik een aantal belangrijke punten waar rekening mee gehouden moet worden in de ontwikkeling van de RES.

*De eerste is **betaalbaarheid** en het bieden van compensatie voor de achterblijvers. Veel woningcorporaties kijken nu naar nieuwe opties voor warmte en beloven daarbij een 'kostenneutrale oplossing'. Ik betwijfel of dat zomaar kan: alle opties kosten geld en dat wordt uiteindelijk (deels) doorbelast.*

***Bij elke route (warmtenetten, all electric, biogas, lokale oplossingen) zien we vraagtekens.** Is het niet nu, dan mogelijk in de toekomst. We zullen dus erg scherp moeten zijn dat we scherpe afspraken maken met bewoners en bewonersorganisaties en ook niet alles op één (dogmatische) oplossingsrichting gooien. Flexibiliteit, bijsturen, no regret en degelijke afspraken maken zijn sleutelbegrippen.*

*De tweede is **woonkwaliteit en comfort** en het derde is **huurders ook informeren, betrekken en laten participeren.** Ik denk zelf dat de mogelijke rol van huurdersorganisaties nog beperkt is op het niveau van de RES. Ik heb een pleidooi gehouden voor het accuraat en regelmatig informeren van huurdersorganisaties voor alle niveaus. Dus ook de regio, de gemeentelijke warmtevisie en de wijkuitvoeringsplannen.*

*Huurdersorganisaties zijn vrijwilligersorganisaties (al dan niet ondersteund) met een belangrijke rol op **gemeentelijk niveau** (prestatieafspraken, woningwet 2015), **beleidsniveau** van de verhuurder (overlegwet) én op **wijk- of complex niveau** (achterban, renovaties). Betrek hen dus op tijd: zij kunnen ook hun achterban goed meenemen.*

*Er wordt trouwens al heel veel over verduurzaming gesproken en de RES kan daar heel goed in worden meegenomen. Maak bij het vormgeven van participatie van de RES dan ook **vooral gebruik van gesprekken die toch al plaatsvinden.** Informeer naast stukken ook met sheets: ambitie, hoofdlijnen van een strategie, oplossingen.*

Wat ook goed werkt is om door middel van de Woonbond Routekaart-game geïnteresseerde bewoners bekend te maken met de volledige scope van mogelijkheden en stand van zaken, en de mogelijke consequenties qua woonlasten en wooncomfort. Op die manier worden mensen beter voorbereid om ook echt te kunnen participeren in processen waar goed ingelezen professionals in de lead zijn.

***Neem mensen mee in het leren kennen van de problematiek, het jargon en de consequenties van mogelijke oplossingen.** Daar kan een routekaartspel bij helpen, maar ook allerlei vormen van voorlichting, energie-coaching en overleg.*

Mijn verdere leestip:

- De beschrijving van de game – Energietransitie & aardgasvrij: Hulp voor huurders(organisaties).

Provincie Noord-Holland

Carine Vleerbos

*"Wanneer je wilt dat lokale partijen en bewoners participeren, is het belangrijk om **de juiste mensen** aan tafel te zetten. Klinkt logisch, maar kijk daarvoor goed naar hun **(gemeenschappelijke) identiteit**. Mensen met dezelfde identiteit delen ook dezelfde type vragen. Het werkt bijvoorbeeld goed om voor de regionale vragen met name te werken met de (lokaal) belanghebbende partijen, en voor lokale vragen met name met bewoners.*

*Probeer ook te kijken naar de mogelijkheid om **financiële participatie** te realiseren, dat werkt goed. De energietransitie wordt dan voor mensen niet louter een opgave, maar ook iets wat geld kan opleveren. Doe dit niet alleen voor de direct omwonenden, maar voor iedereen in de wijk of het dorp: **Gelijke behandeling voor de gehele gemeenschap.***

*Van alle vragen die er spelen zijn de burgers het **meest geïnteresseerd in de 'hoe?'**. Voer dus vooral dat gesprek met ze. Wees eerlijk en helder over het proces**:** bijvoorbeeld in welke fase van het traject het 'hoe' aan bod komt, en wat de wederzijdse verwachtingen daarbij zijn.*

*Een belangrijke vraag om vooraf voor jezelf te beantwoorden: **wanneer vinden we dat de lokale participatie geslaagd is?** Is dat wanneer iedereen betrokken is geweest? Is dat wanneer het resultaat door iedereen wordt geaccepteerd? Het is ook belangrijk je te realiseren dat acceptatie, of geen weerstand, niet hetzelfde is als daadwerkelijke instemming en tevredenheid.*

*Tot slot: **durf in te grijpen**. Wanneer resultaten niet overeen komen met de verwachtingen, durf dan te benoemen dat het anders gaat dan verwacht of gehoopt. Dat versterkt het vertrouwen en geeft ruimte aan bijsturen."*

3. **Vraag & antwoord**

Tijdens de sessie is besproken welke vragen er speelden. Ook zijn hier, in deelsessies, antwoorden op geformuleerd.

Hoe creëren en behouden we maximaal vertrouwen in de RES?

Het opbouwen van vertrouwen is belangrijk: in deze fase van het RES-proces ontstaat de basis voor de nog volgende fases van grootschalige ruimtelijke inpassing van energie. En dat vertrouwen zal nauw gekoppeld zijn aan de energietransitie als geheel.

In algemene zin kunnen we stellen dat vertrouwen ontstaat op basis van gelijkwaardigheid, eerlijkheid en transparantie. Daarnaast bouw je aan vertrouwen door te erkennen wat er eerder is gebeurd. Geef dus ruimte aan eventuele frustraties over eerdere gebeurtenissen en ga daarover in gesprek.

Over eerlijkheid en transparantie: het voornaamste is om vooral helder te zijn over het verloop van het proces, de ruimte voor participatie, en hoe die begrensd is.
Over gelijkwaardigheid: zorg ervoor dat participanten vooraf voldoende kennis kunnen opbouwen van en over de opgave, zodat zij zelf een visie kunnen vormen en waardevolle input kunnen leveren. Geef na de gezamenlijke activiteit tijdig een terugkoppeling en houdt participanten verbonden aan het proces door ze te informeren.

Lokale partijen en bewoners zien de RES niet per se als een 'los' project: de RES is een van de (vele) ontwikkelingen met effect op hun leefomgeving. En dat effect wordt zeker niet altijd als positief ervaren. Het is goed om te beseffen dat er een wisselwerking is: ook die andere ontwikkelingen beïnvloeden het vertrouwen, net als de RES. Tegelijkertijd kunnen we er vanuit het RES-proces wel degelijk een steen aan bijdragen.

[3] De foto is een gezamenlijk en herkenbaar beeld van de huidige en (reeds) geplande ruimtelijk-energetische situatie, gebaseerd op feiten en kennis die de (deel)regio heeft verzameld in de totstandkoming ervan.

In hoeverre kunnen we maximaal regie geven aan bewoners?

Gezien de complexiteit en tempo van het RES-proces is het niet mogelijk om regie op het RES-proces aan de bewoners over te laten (open proces qua fases, stappen, betrokkenen en tijdslijnen). Wat wel kan, en wat we dus ook doen, is bewoners en lokale partijen laten participeren op inhoud.

In de concept RES-fase participeren ze in het bepalen van de ambitie. Het RES programma faciliteert dit met de foto[3] en de met experts uit de regio uitgewerkte scenario's die een realistische bandbreedte zullen geven. Wat die ambitie betekent voor de fysieke leefomgeving zal in deze fase nog enigszins abstract blijven.

De verwachting is dat in de fase om te komen tot de RES 1.0 lokale partijen en bewoners intensiever zullen participeren. De ruimtelijke inpassing van de ambitie wordt dan concreter gemaakt, waar reeds mogelijk op het niveau van concrete projecten.

Bovenstaande onderstreept het belang om de verwachtingen te managen: wees duidelijk over de mogelijkheden en beperkingen van inspraak en participatie. Wees net zo duidelijk over de ambities, randvoorwaarden en scenario's.

Het is zeer uitdagend om participatie zorgvuldig in te passen. Hebben we het RES proces wel goed ingericht?

Het eerlijke antwoord is: het klimaat heeft een deadline, dus dit proces ook. De opgelegde tijdslijn voor de opvolgende fasen in het RES-proces is bedoeld om de benodigde slagkracht te genereren.

De concept RES fase duurt 6 maanden. De lokale toetsing en verrijking in deze fase heeft een doorlooptijd van 2-3 maanden. Dat betekent dus iets voor het aantal bijeenkomsten, diepgang en detailniveau van de inhoud waar we participatie op kunnen organiseren.

In de fase hierna (RES 1.0) wordt de ambitie concreter en is het belang voor participatie mogelijk groter. We werken wat dat betreft van grof naar fijn. Mede daarom is de termijn voor de RES 1.0 fase verlengd van 6 naar 12 maanden. Dit biedt meer mogelijkheden ruimte voor diepgang en detail in de participatie.

Zowel de opgave zelf alsook het gewenste tijdspad van de energietransitie vormen dus een grote uitdaging, voor ons allemaal. Juist dat benoemen en de lokale partijen en bewoners uitnodigen om vanuit die urgentie stap voor stap (per RES fase) met ons te kijken naar wat wél mogelijk is, vergroot het draagvlak.

Wat heeft het RES programma al in gang gezet qua participatie?

In de fase concept-RES inventariseren we eerst de huidige ruimtelijk-energetische situatie en potentie (de foto, stap 1). Naast ambtelijk betrokkenen vanuit verschillende overheden participeren diverse (regionale) partijen hierin door het inbrengen van bronnen en feiten. Zo ontstaat er een foto voor en door de deelregio. We houden ondertussen bestuurders en raden informerend op de hoogte. De raden worden uitgenodigd zich te laten informeren bij de afsluitende ateliers per stap.

De lokale participatie is de verantwoordelijkheid van elke gemeente zelf. Het programma RES helpt daarbij. Zo is de ´handreiking participatie´ ontwikkeld, als hulpmiddel om het lokale participatieproces in te richten. Vanuit het programma worden tevens een aantal participatie-vormen aangeboden.

Lokale communicatie ten behoeve van lokale partijen en bewoners is voorzien vanaf het bestuurlijk startmoment (startnotitie), nu gepland september/oktober 2019 (na ondertekening Klimaatakkoord). Dit betreft het eerste niveau van participatie – informeren – met als doel het RES-proces bekend en transparant maken en de kennis over de RES op peil brengen.

Welke (lokale) groep laat je in welke fase van de RES participeren?

Experts geven aan dat lokale toetsing en verrijking op basis van uitgewerkte scenario's een stap is waarbij de betrokkenheid van *lokale partijen* goed werkt. Dit draagt bij aan draagvlak voor verdere planvorming. Lokale partijen zijn goed in staat om op basis van abstracte scenario's en effecten in gesprek te gaan en alternatieve mogelijkheden te verkennen.
In hoeverre je *inwoners* zou moeten betrekken is voor experts niet eenduidig te beantwoorden, omdat dit mede afhangt van de lokale context en dynamiek. Het maken van een lokale stakeholder analyse en het opstellen van een lokaal participatieplan is daarom sterk aanbevolen. Het hangt er bovendien van af in hoeverre je in deze fase van de RES de plannen al concreet wilt en/of kunt maken. Lokale toetsing en verrijking kent verschillende abstractieniveaus:

- Het waarderen van de effecten van scenario's: richtinggevend voor ambitie en ruimtelijke inpassing;
- Het verkennen van zoekgebieden: het globale gebied om ambitie te realiseren, de locatie (nog) niet concreet;
- En/of het verkennen van mogelijke, concrete projectlocaties.

In het geval van het eerste: dat is volgens experts voor veel (potentiële) grondeigenaren en omwonenden vaak nog wat te abstract voor actieve participatie. Dat zou, door gebrek aan concreetheid, kunnen leiden tot frustratie en 'bijeenkomst-moeheid'. Participatie van lokale partijen is dan mogelijk voldoende, naast het informeren van de inwoners. Een alternatief is om te werken met (betaalde) focusgroepen of vertegenwoordigende partijen (zie ook: LINK).
Als het gaat om het aanwijzen van mogelijke, concrete projectlocaties, dan is actieve participatie van grondeigenaren en omwonenden uiteraard sterk aan te bevelen. Mogelijk worden er in de concept-RES fase al enkele eerste concrete locaties benoemd. De verwachting is echter dat het zwaartepunt hiervan eerder in de RES 1.0-fase (na de concept-RES) of zelfs opvolgende fases zal liggen.

Hoe krijg ik doelgroepen zover dat ze participeren?

Het begint met het maken van een stakeholder analyse, zodat je weet welke doelgroep welk belang heeft. Vervolgens stel je een participatieplan op waarin je per doelgroep aangeeft wanneer (waar in het proces) je ze op welke manier (in welke mate) wilt laten participeren. Voor sommige doelgroepen kan gelden dat in deze fase van het RES traject informeren voldoende is. Voor andere groepen zal gelden dat je ze wilt laten participeren.

Als je gaat voor *brede participatie* wil je niet alleen maar in contact komen met de 'hoogopgeleide 55+'er met veel tijd'. Dat risico loop je wel met 'open uitnodigingen'. Een alternatief is om te werken met (betaalde) focusgroepen en/of met vertegenwoordigende partijen. Besef je hierbij dat een (goede) focusgroep een representatieve afspiegeling is van inwoners in een gebied, maar dat leden van zo'n groep niet pre se actief het belang van een achterban behartigen.

Vertegenwoordigende partijen behartigen wél belangen van een achterban, maar de vraag hierbij is in hoeverre die achterban zich ook daadwerkelijk door deze partij vertegenwoordigd voelt. Het is zaak om hier vooraf gevoel bij te krijgen.
In gesprek gaan met het georganiseerde middenveld, zeker wanneer de plannen concreter worden, is om dezelfde redenen onvoldoende voor een brede participatie.

Als je daarnaast een *specifieke, lastig bereikbare doelgroep* wilt betrekken, vanwege bijvoorbeeld een groot belang, dan kan het de moeite waard zijn om daar aparte activiteiten voor te organiseren. Het vraagt creativiteit om een passende werkvorm, kanaal of locatie te bedenken. Misschien is er een bestaand platform of overleg waar op aangesloten kan worden.

Hoe communiceer je dat iets 'moet', zonder dat er lokaal concrete doelstellingen zijn?

Dat communiceer je door helder en transparant uit te leggen hoe het zit en wat daar de gedachte achter is:

Landelijk zijn er duidelijke doelstellingen, maar deze zijn bewust niet concreet op lokaal niveau opgelegd. De gedachtegang daarachter is dat er vanuit de eigen, lokale ambitie meer resultaat zal worden bereikt, dan wanneer er van bovenaf een doelstelling wordt opgelegd die lokaal verplicht moet worden gerealiseerd. De overtuiging is ook dat er lokaal voldoende besef is dat er 'iets' moet gebeuren, en dat er lokaal meer dan voldoende initiatief, ambitie en creativiteit is om samen de landelijke opgave waar te maken.

Wanneer de opgetelde ambitie uit de concept RES te laag uitkomt, kan het zo zijn dat er naast de eigen ambitie een extra lokale doelstelling geformuleerd wordt. Toch is in dat geval de ambitie alsnog grotendeels lokaal ontwikkeld.

Hoe creëer je draagvlak binnen de gemeente zelf?

Voor Intern/ambtelijk:
Vaak zie je dat degene die duurzaamheid in zijn/haar takenpakket heeft, volop met de RES bezig is. Voor collega's ligt dit geregeld anders door drukke agenda's en andere prioriteiten. Echter, de inspiratie en tips gegeven over bewonersparticipatie, is ook van toepassing om binnen de gemeente collega's te betrekken. Dat gaat dus o.a. om:

- Het aanbieden van voldoende informatie over het RES proces en kennis over de opgave en het delen van goede en inspirerende voorbeelden;
- Het aangaan van een interne dialoog en collega's gericht uitnodigen te mee te doen (te participeren) om de plannen beter te maken.

Bij beperkte interne capaciteit is het een aanrader om hierin de samenwerking op te zoeken met (buur-)gemeenten, om zo nog meer collectiviteit te realiseren.

Raden:
In het gesprek met de raad is het belangrijk te beseffen dat de rol van de raad verandert. De Omgevingswet wil ruimte geven aan initiatieven uit de samenleving, met behoud van verantwoordelijkheid voor omgevingskwaliteit bij de overheid. Voor de gemeenteraad betekent dat nieuwe vragen en een veranderende rol: minder bevoegdheden, meer sturen op hoofdlijnen en meer in dialoog met de samenleving.

Meer lezen: http://www.raadsledennieuws.nl/nieuws/8127/andere-rol-raad-na-de-omgevingswet.

Wat betreft het betrekken van de raden bij de RES geeft deze website en informatiekaarten mogelijk nog nuttige handvatten:
https://www.raadsleden.nl/actueel/nieuws/welke-rollen-hebben-raadsleden-bij-een-regionale-energiestrategie

Hoe ga je om met de negatieve inbreng van lokaal betrokkenen?

Een deel van de beeldvorming van de RES wordt ingegeven door het Klimaatakkoord, de landelijke programma's, de media, enzovoorts. Daar heb je dus als gemeente of deelregio weinig invloed op. Echter, eventuele negatieve aandacht negeren heeft ook geen zin en werkt wellicht zelfs averechts.

Mensen willen namelijk serieus genomen worden: op menselijk niveau met elkaar praten. Durf als gemeente introspectief te zijn en zo het gesprek aan te gaan. Door middel van dialoog en eerlijk benoemen waar de (controversiële) dilemma's zich bevinden creëer je een gelijkwaardig gesprek.

N.B.: zowel 'meehuilen met de wolven' (al dan niet terecht) als het vermijden of negeren van negativiteit (al dan niet terecht) staat hierbij gelijkwaardigheid in de weg. Verplaats je dus wel in de ander en sluit aan op de groep, maar doe uiteindelijk ook de uitnodiging om samen weer aan de opgave te gaan werken ("Hoe wel?"). Dit is niet altijd even gemakkelijk, maar leidt tot positieve resultaten.

Waar zien we mogelijkheden tot samenwerken en kunnen we elkaar versterken?

Sowieso zorgt het delen van ervaringen en goede (en slechte) voorbeelden met gemeenten onderling voor een groter leereffect. Ook is het mogelijk om samen met buurgemeenten of op deelregio-niveau veelgestelde vragen te beantwoorden en deze centraal beschikbaar te stellen aan lokale partijen en bewoners. Op die manier is er eenduidige en duidelijke informatie en is niet elke gemeente voor zich op zoek naar de juiste vorm van informatieverstrekking.

Ook vanuit het programma wordt hier deels invulling aan gegeven, bijvoorbeeld op de websites https://energieregionhn.nl en https://energieregionhz.nl.

Ook kan goed worden samengewerkt met vertegenwoordigers, overlegstructuren of decentrale groepen die al bestaan. Op veel plekken wordt het gesprek over verduurzaming gevoerd, zoals bij VVE's, verenigingen, kerkgemeenschappen, etc. Daar kun je als gemeente goed op aanhaken en zo snel een grote groep bewoners bereiken en betrekken. Zo worden je stakeholders ook je partners.